

ביאורים ומילואים - על סדר ההפ' היומני

פסחים ע"ב עמוד א'

בגמ', במאי עסקינן אילימא בטועה שמעת מינה עקירה בטעות היא עקירה.

א. ופי' רש"י: "אי נימא בטועה: כסבור שהוא זבח אחר. שמעת מינה: מדקתני חייב, אלמא פסול הוא". עקירה בטעות: שלא נתכוון לעקור שם פסח ממנו, היא עקירה כעוקר מדעת".

והקשו **האחרונים** (הנתי"מ בנחלת יעקב, הרש"ש, האבני נור באגודת אוזב) איך שמעינן מהכא דעקירה בטעות היא עקירה, והא י"ל דאיירי בטועה, ועקירה בטעות לא היא עקירה, ובאמת הקרבן פסח כשר, ומ"מ חייב כיון דמחשבתו היתה לדבר האסור, דכן ס"ל לרבה [או רב אמין] במנחות (ס"ד). בשחט חטאת ציבור בשבת ושחט עוד בהמה כי היה סבור ששרי בקרבן ציבור לשחוט עוד בשבת, ונמצאת הראשונה כחושה בבני מעיו או נשפך דמה של הראשון, דאע"ג דנתברר דיש צורך להשניה מ"מ גברא טעה וחייב חטאת, דאזלינן בתר מחשבתו ולא אחר תוצאות מעשיו, וה"נ נימא הכא בטעה ושחט את פסחו לשם קרבן אחר דיתחייב, אע"ג שהעקירה לאו שמייה עקירה והקרבן פסח כשר.

וכתב **הרש"ש** לחלק, דהתם כששוחט החטאת השניה ניכר שעושה מעשה איסור, ואע"ג דלאחמ"כ מתברר שהיה צורך בקרבנו הנוסף, אך בשעת מעשה היה איסור וניכר לכול שהוא איסור, וע"כ חייב חטאת. אך הכא, אי נימא דהפסח כשר, ובמעשהו לא ניכר שום מעשה איסור, דהכול שוחטין כעת פסחיהו, ליכא סברא לחייבות בחטאת, וע"כ צ"ל שהקרבן פסח פסול דשמה עקירה, וע"כ חייב חטאת. ובמנחות (שם) מבאר הרש"ש דבריו ביתר ביאור, דלכאורה איך אפ"ל דיחייבו על מחשבה שאינה מצטרפת למעשה, והמעשה הלא מתברר שלא היה איסור, וע"כ צ"ל שצריך שהמעשה לכה"פ יראה בתחילתו כמעשה איסור כדי שיצא מגדר מחשבה בעלמא, ולכך היכא שאף המעשה לא נראה כאיסור, ליכא לחייבו כלל. [והנתיבות בנחלת יעקב

(לקמן ע"ג). רוצה לדייק דהוא רבה לשיטתיה וזה כוונת התוס' (ד"ה שמעת מינה), אך זה תליא בב' לשונות בגמ' מנחות שם, ותירוץ עולה שפיר רק לישנא בתרא, עיי"ש]. ובעניי, לא זכיתי להבין את הקושיא ודברי רש"י ברורים, דהתם בגמ' מדמה אותה בהמשך הסוגיא, למעשה דטבע תינוק בנהר ופרש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק וכו', דנחלקו רבא ורבה אי אזלינן בתר מחשבתו או בתר מעשהו, ומשמע מהגמ' דדומה לענין קמא דדנו בו, בשחט ב' חטאות וכו'. והנה, כששחט ב' חטאות, בשעה שעשה מעשה השחיטה היה זה מעשה איסור, ורק לאחמ"כ מתברר שהיה צורך במעשהו כי החטאת הראשונה כחושה או נשפך דמה, וע"כ שקלו וטרו בה אי חייב חטאת על מעשהו שהיה באיסור או לאו, וה"נ בפרש מצודה להעלות דגים, דהוא מעשה איסור בשבת ואין בו שום צד ודרך של היתר כדכתבו שם התוס' (ד"ה להעלות דגים), אך לבסוף זכה שהציל תינוק במעשה איסור שלו, ובהא נמי יש לדון אי אזלינן בתר סוף מעשהו שהיה היתר, או בתר מחשבתו שהיה איסור. אך הכא, אי אמרינן דעקירה בטעות לא הוי עקירה, ופסח שלא לשמה הוא פסח, או מעשהו הוא היתר גמור לכתחילה, ורק היה לו מחשבה שאף לא היתה נכונה, וא"כ מהיכי תיתי שנחייבו בחטאת, ומה זה דומה לסוגיא דהתם.

אלא בעוקר, אימא סיפא וכו' אלא פשיטא בטועה רישא בעוקר וסיפא בטועה. אמר רבי אבין אין, רישא בעוקר וסיפא בטועה.

ב. הג"ר **חיים עוזר גרודזינסקי** זצ"ל (שו"ת אחיעזר ח"ב סי' ד') נחלק בתשובה עם "בן גיסי הרה"ג מר אלי' אליעזר דעסלער שיחיה" [בעל המכתב מאליהו זצ"ל], אי המחלוקת גבי עקירה בטעות שמה עקירה או לאו (מנחות מ"ט). אי היכא שעקר בפיו ממש או אף במחשבתו סגי, והאחיעזר מביא ראיות לשיטתו שם, דפליגי דווקא היכא שהוציא בפיו, אך לא שמחלוקתם היא שעקר במחשבתו, ובמחשבה לכו"ע לא הוי עקירה. ולכאורה גם מסוגיין איכא ראייה לצד זה, דא"א דנחלקו בעוקר במחשבה אך בעוקר בפיו יהיה עקירה לכו"ע, הו"מ לתרץ הכא, דרישא וסיפא בטועה, ורישא בעקר בפיו וסיפא דעקר במחשבתו, שהוא ודאי פחות דוחק מלומר שרישא במזיד וסיפא בטועה, ודו"ק, עיי"ש, ועי' בתפארת ישראל (זבחים פ"א מ"א) שמביא עוד ראיות בשם בנו שבעי דיבור בדווקא, שלא הביאן האחיעזר.

אמנם עי' באבן האזל (פ"ד ממעה"ק ה"י בהשמטות סוף הסי') בחליפת מכתבים ארוכה מאוד עם הגאונים רבי שלמה זלמן אויערבאך, רבי אלעזר מנחם שך, ורבי נטע פריינד זצ"ל, שעמד על דעתו, שלמ"ד עקירה בטעות שמה עקירה היא אף במחשבה, ובזה נחלקו, ומקוצר הזמן לצערי עוד לא הספקתי לעיין בכל האגרות ומה שמקשים עליו, אך גם מסוגיין קשה וכדלעיל, ומסתמא בין קושיותיהם מקשים גם מהכא, ועוד חזון למועד בס"ד.

ג. והצ"ח בסוג' הקשה קושיא חמורה, דאפילו למ"ד במנחות (שם) דעקירה בטעות לא הוי עקירה, איכא למימר דזהו דווקא שם, דמיירי בחטאת ששחטה לשם שלמים, או כבשים לשם אילים, שלעולם לא יכול להיות כך, ואולי לכן סברו דלא שמייה עקירה בטעות. אך הכא דשחט הפסח לשם שלמים, שפיר איכא למימר דאף למ"ד התם לא שמייה עקירה, הכא יודו דשמייה עקירה כיון דהפסח בסופו יכול להיות שלמים כשיעבור זמנו. ותירץ "וצריך לומר כיון שסתמא תנן במשנתנו ששחטו שלא לשמו, וגם שחטו לשם עולה או חטאת או אשם בכלל שלא לשמו וחייב חטאת, והרי אינו עומד לכך כלל, שמע מינה דאפילו לדבר שאין סופו לזה לא בעי עקירה, לכן מוכרח לאוקמי בעוקר".

ומלבד שהוא חידוש בדברי הגמ' בסוגיין, דלכאורה הו"מ לשינויי הכי, ואף שזה דוחק, אך עדיין פחות דוחק מרישא במזיד וסיפא בטועה. אך בלאו הכי, לפי דברי רבינו נפקא, דאף למ"ד עקירה בטעות לא שמייה עקירה, היכא שאותו הקרבן שלשמו הוקרב כעת – הטעות, היה יכול להיות לכתחילה כן, וכמו פסח שנעשה בסופו שלמים, אף למ"ד לאו שמייה עקירה, נאמר שנעקר, וא"כ בכל אותן קרבנות דמהני ביה שינוי בקודש המנויין בריש מנחות (א) בשם אחד, אשם מצורע לאשם נזיר, או חטאת חלב לחטאת דם, או חגיגת י"ד ששחטה לשם חגיגת ט"ו וכדומה, נימא דהוי עקירה בטעות. והוא חידוש שלא נמצא כזאת באף מקום.

בגמ', מי שהיו לו שני תינוקות, אחד למולו אחר השבת ואחד למולו בשבת. ושכח ומל את של אחר השבת בשבת חייב.

ד. **הרמב"ם** (פ"ב משגגות ה"ח) פסק כרבי יהושע דמל של אחד בשבת, בשבת, פטור, ונתן טעם לדבר, משום שטעה בדבר מצוה. והנה דעת הרש"ך (יו"ד ס"ב סק"ב) שהמל תינוק קודם שמונה ימים, לא קיים המצוה כלל. והקשה **השאגת אריה** (סי' י"ב), שאם כן, כאשר מל את של אחד בשבת, בשבת, הרי

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומני

הוא מקלקל, שלא קיים כלל מצות מילה, והלא הרמב"ם (פ"א משבת ה"ז) פסק, שהמקלקל בחבורה פטור, ואם כן היה הדין נתון שלא יתחייב באופן זה חטאת.

ותירץ השאג"א, שאמנם לא נתקיימה מצות מילה, אבל מאחר שכאשר יבוא אחד בשבת, יהיה נפטר מקיום המצוה, זה עצמו נחשב לתיקון. **והערוך לנר** (בריתות י"ט: ד"ה הנח לתינוקות) הוסיף לבאר הדבר, שאמנם מצות מילה לא נתקיימה, אבל מכל מקום יצא כבר מתורת ערל לכל דבר, וזה נחשב לתיקון, עיי"ש.

אמנם עדיין יש להתבונן, מדוע הוצרך הרמב"ם לטעם זה שהוא טועה בדבר מצוה, והלא יש לפטרו גם כן מצד שהוא מתעסק כמבואר שם בכריתות, שהרי מאחר שלדעתו, המקלקל בחבורה פטור, הוא הדין המתעסק בחבורה שהוא פטור. אולם לפי מה שכתב **הלחם משנה** בדעת הרמב"ם (שם), שהוא סובר כרש"י רבא בכריתות (שם), שדוקא כשנתעסק בהיתר נפטר משום מתעסק, ואם כן לענין תינוקות, שהוא כמתעסק באיסור, וכנ"ל, שוב אינו נפטר משום מתעסק.

ה. ואמנם, רש"י פ"א דטעמא דפטר רבי יהושע דחשיב טעה בדבר מצוה ע"ש. והנה **הגרעק"א** זצ"ל (שו"ת ח"א סי' קע"ד) נשאל במל בשבת שלא בזמנו אי אמרינן ביה כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, והוה ליה כנחתך העור מעצמו או ע"י עובד כוכבים, דצריך להטיף דם ברית, או כיון דרק יומא קא גרים אין זה בכלל אי עביד לא מהני. והאריך הרעק"א בזה לדחות ראיית השואל, וכתב דגם משוחט בשבת אין ראייה, דשאני התם דאין העבירה תלויה בשחיטה. דאף בנחרוהי מלאכת שבת ולא יתוקן הלאו במה דלא מהני, אבל במל בשבת העבירה תלוי במצוה, למאי דקיי"ל מקלקל בחבורה פטור, אלא דמילה הוי מתקן גברא, י"ל בזה דלא מהני וצריך להטיף דם ברית ולא נתקן גברא והוי מקלקל ולא נעשה מלאכת שבת. עיי"ש.

אמנם לפי"ז, וע"פ השאג"א והערוך לנר הנ"ל, אין שום נפק"מ בין אם היום השמיני היה לפני שבת או אחרי שבת, דאי בעי הטפת דם ברית והוי כנחתך העור מעצמו, אז מדוע הוא טעה בדבר מצוה, והלא לא נעשית כאן כלל מצוה, וא"כ מדוע ר"י מחייב ברישא ופוסט בסיפא, והלא אין שום נפק"מ ביניהם, וצ"ע. שו"ר בס"ד **שהפתחי תשובה** (וי"ד סי' רס"ו העיר בזה בסוגריים ע"ד רעק"א, והק' מסוגיא דשבת קל"ז). כמ"ש, ורוצה להכריח שהגרעק"א כתב דבריו רק לפלפולא, ולדינא פשוט כסוגיא דמילתו מילה דהוי טעה בדבר מצוה, וזה דוחק.

ואי בדוחקי עסקינן, יש ליישב בדוחק, דבכריתות (שם) מוקים להך משנה דמילה בשבת שלא בזמנו, כמ"ד מקלקל בחבורה חייב ולכך גם מתעסק בחבורה חייב יעו"ש, ואם כן הא לא שייכא הך מתני' לנידון הרעק"א, שכל חקירתו היא רק לפי מאי דקיי"ל כהרמב"ם הנ"ל מקלקל בחבורה פטור, ואם כן יש לדון שאם לא יקוים המצוה ולא יתוקן הגברא יתוקן האיסור וישאר מקלקל. אבל למ"ד מקלקל בחבורה חייב, הא פשיטא דדמיא לשוחט בשבת, ובודאי מצוה קעביד, ולק"מ, ודו"ק.

בגמ' אמרי דבי רבי ינאי, רישא כגון שקדם ומל של שבת בערב שבת, שלא נתנה שבת לדחות.

ו. מכאן הוכיח הרא"ש (שבת פ"ט ס"ה) דאם מל בשביעי יצא, ואין צריך להטיף דם ברית בשמיני, דאי לא תימא הכי אכתי נדחה שבת אצלו להטיף דם ברית. והק' עליו **הש"ך** (שם, ע"י לעיל אות ד') מהא דמנחות (ע"ב). דמוכיח הש"ס דנקצר שלא כמצותו פסול מדדחי שבת, והכי נמי כן, ומאי דאמרינן הכא לא ניתנה שבת לדחות היינו משום דהטפת דם ברית לא דחיה שבת, והכריע דלא כהרא"ש, דחייב הטפת דם ברית. וכתב **הקרבן אורה** (שבת שם ד"ה רבי ינאי) "לענ"ד נראין דברי הרא"ש ז"ל, דמה שכתב הש"ך דהטפת דם ברית לא דחיה שבת, לא ידענא טעמא מאי, אם הוא חשיב כאלו לא קיים המצוה וצריך הטפה פשיטא דדחיה שבת, כי היכא דדחיה שבת בגולד כשהוא מהול למ"ד (שבת קל"ה). וודאי ערלה כבושה היא. ומה שהוכיח מהא דמנחות י"ל דעד כאן לא אמרינן הכא אלא במכשירי מצוה, אבל במצוה עצמה אפילו אפשר לעשותה בדיעבד בערב שבת אפילו הכי דחי שבת, על כרחך צריך לומר כן דהא אכתי אפשר למולו אחר השבת, היינו בט', אלא ודאי דלא אמרינן כן במצוה עצמה. והעיקר נראה דאין זה ענין כלל להא דמנחות, דאפילו נימא דאין צריך להטיף דם ברית בח' אין זה משום דבדיעבד יצא, דודאי המצוה לא קיים, ואפילו הכי אין צריך להטיף דם ברית, כיון דכבר מלו ואין לו ערלה אי אפשר עוד לתקן, ולא גרע מנולד מהול לבית הלל דלא חיישי לערלה כבושה דאין צריך להטיף דם ברית, כיון דאין לו ערלה, והכי נמי כן, והדברים ברורים. שוב ראיתי **בשאגת אריה** ז"ל (סימן נ"ב) שכתב כן והאריך בזה הרבה, ויש לי כמה הערות בדבריו ז"ל ולא רציתי להאריך".

פסחים ע"ב עמוד ב'

בגמ', רבי יוחנן אמר אשתו נדה בעל חייב, יבמתו נדה בעל פטור וכו', יבמתו בזיז מינה, אשתו לא בזיז מינה.

ז. ידועה חקירתו של **הטעם המלך** (ריש פ"ב משופר, ופ"ח מלולב ה"ג) אי טעה בדבר מצוה דרבנן, נמי איכא הפטור דטעה בדבר מצוה, ונפק"מ כגון בא על אשתו שנשמאה מכתם, וטעה בדבר מצוה אי בעי כפרה. וכבר הבאנו לעיל ברמיזה את חקירתו (דף ע"א: אות י"א) ועלה את תשובת **האחיזר** שמדחה דבריו בתוקף, וס"ל דודאי אמרינן אף במצוה דרבנן טעה בדבר מצוה, ואפילו בספק מצוה.

ואמנם בלאו הכי דבריו תמוהים, דבטעה בדבר מצוה כדי לפטרו בעי טעמא דעשה דבר המחוייב לו, אך בדבר שאינו של מצוה, או דבר שאינו מחוייב כלל לפי **החת"ס** שהבאנו לעיל (שם, אות ו'), יהיה חייב חטאת.

אמנם באיסור דרבנן, כשעבר בשוגג כמעשה דהכא "דטעה", הלא איכא שי' **הנתיבות המשפט** (חו"מ סי' רל"ד סק"ג) שהעובר איסור דרבנן בשוגג, אינו צריך כפרה, וכאילו לא עבר דמי. והאחרונים הקיפו את חידושו בחבילי זמורות מש"ס וראשונים והציתום, ושדו ביה נרגא, ויש לעיין היטב בחידושו העמוק, ולבחון כל אחד מהקושיות עליו. וכן דעת **האווה"ח** הק' בחיבורו פרי תואר (וי"ד סי' קי"ט סק"ז ד"ה אלא דאחר האמת), וכן הסכימו לזה **הישועות**

ביאורים ומילואים - על סדר ההדף היומני

יעקב (יו"ד קי"ז, סק"א), **ותורת חסד** מלובלין (ח"א סי' ל"א, אות ה'), ו**שו"ת מנחת שי** (סי' ס"ב), ו**שו"ת קרן לדוד** (סי' י"ח) ובס' **מאורות שלמה** (הגרש"ז עהרנרייך, שבת דף ב. ויצוין בהרחבה להלן), וכן הסיק בשו"ת **בצל החכמה** (חלק ה' סימן קע"ג, כן העלה בסיכום תשובתו, אף שלא דן בה בגוף התשובה), עיי"ש.

ח. וכל האחרונים הנ"ל דייקו כן מדברי **הש"ך** (יו"ד סי' קי"ט סקכ"ז). אך הנתיבות שאף הוא דייק כן בדברי הש"ך, אף הביא לכך ראיה מגמ' (עיהבין ס"ז): ממעשה דרבה רב יוסף ואביו, "ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, א"ל רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי, א"ל אביו והא לא ערבינו, א"ל נסמוך אשיתוף, א"ל הא לא שתפינו, א"ל נימרו ליה לנכרי ליתי ליה, אמר אביו בעי לאותביה למר ולא שבקו רב יוסף, דאמר רב יוסף אמר רב כהנא, כי הוינו בי רב יהודה, הוה אמר לן בדאורייתא מותבינו תיובתא והדר עבדינו מעשה, **בדרבנן עבדינו מעשה והדר מותבינו תיובתא**". ופי' רש"י "בדאורייתא מותבינו תיובתא: באיסור של תורה וחכם מורה בו היתר ויש בתלמידים שיוודע להשיב ישיב קודם מעשה שלא נעבור על דברי תורה, אבל בדרבנן כגון עירובי חצירות שבקינן לחכם לעשות כהוראתו. והדר מותבינו: ליה ללמוד אם יפה הורה". ודייק הנתיבות, ואילו היה נענש על השוגג היאך היה מניחין לו לעבור בשוגג ולקבל עונש, אלא ודאי אינו נענש כלל על השוגג באיסור דרבנן, וכאילו לא עשה שום איסור דמי.

ואמנם שיש מרבתינו האחרונים (עי' שד"ח מערכת האל"ף כללים סעי' ק"ח) דהעירו, דראיית הנתיבות לחידושו מהגמרא בעירובין הנ"ל תליא בפלוגתא דאשלי רברבא, דבשו"ת **הרדב"ז** (ח"ד סי' א' צ"ג) ביאר את דברי הגמרא בעירובין דכיון דמיירי שהרב יודע את הדין ומורה הלכה למעשה, **באופן זה** אין לתלמיד להקשות על רבו ולסתור את דבריו, אלא ישתוק עד לאחר המעשה "ויחשוב ויאמר אולי יש לרבו תירוץ וישוב על קושייתו". אך באמת כאשר "רואה את רבו ששולח את ידו לאכול דבר שנראה לתלמיד שיש לחוש בו **לאיסור דרבנן, אינו צריך לשתוק**". וכע"ז פסק **התרומת הדשן** (סימן מ"ד) עיי"ש. **ובשו"ע** (יו"ד סי' תמ"ב סכ"ב) הביא **הרמ"א** להלכה את דברי התרומת הדשן.

אך **הרשב"א** (תשו' מיוחסות לתמב"ן סי' ק"ג) למד בבאור דברי הגמ' כהנתיבות, דלא מיירי דווקא מחמת שהיה שם הוראת חכם, אלא בכל מילי דרבנן עבדינו עובדא ואחר מבררים הדין.

ט. ויש להביא ראיה לדברי הנתיבות, מדברי הגמ' בעירובין לעיל (דף ס"ה): דר"ל אמר לחבריו כשהיו מסופקים בשאלה גבי שכירות מקום לעירובי חצרות "א"ל ריש לקיש נשכור, ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן", ושם לא היה הוראת חכם תחילה שהיה להם לשתוק מדין כבוד רבו, ומשמע שבכל ספק דרבנן אמרינן עבדינו מעשה והדר מותבינו תיובתא, וקצת תימה בעניי שהנתיבות לא הביא אף עובדא זה, דהוא ראיה ברורה. אך אמנם כדי לא לעשות ראייתו הפשוטה של הנתיבות לחידושו, תלויה במחלוקת ראשונים, יש עוד לומר, דהנה המעיין בתשו' הרדב"ז הנ"ל, דהמדובר שם הוא לא בשוגג דרבנן, אלא בספק מה הדין דרבנן, ורוצה לברר השאלה אחר שיעשה המעשה לקולא, ועלה קאמר הרדב"ז שכיון שבידו לברר וכלשונו "הספרים בדינו", לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא בכה"ג. וא"כ גם מעשה דריש לקיש לא הוי סתירה לדבריו, דשם לא היה בידם לברר, כי לא ידעו להלכה, ולכך נקטו לקולא.

אמנם במעשה דרבה ואביו, ממעשה זה תלת שמע מינה, ש"מ שבספק תורה אף כשהיה הוראת רב אך התלמיד סבור שהוא טעות צריך למחות כדי שהשואל לא יטעה ויעבור בשוגג על איסור תורה, וש"מ שבדרבנן היכן שהיה הוראת רב אף שהתלמיד סבור שהרב טעה בהוראתו לא יקשה רק אחר המעשה, וש"מ שמה שהשואל יעשה שגגה באיסור דרבנן על פי הוראת הרב, אינו דומה למה שיעשה שגגה על פי הוראת הרב באיסור תורה. והנה, מה שהסיק הרדב"ז שרק כשיש **הוראת** החכם באיסור דרבנן להקל, לא יקשה עליו התלמיד רק לאחר המעשה, אולם היכא שהתלמיד עצמו מסתפק באיסור דרבנן ויכול לברר ההלכה תחילה, אסור לו להקל בספק דרבנן, ומהגמ' הנ"ל בעירובין ליכא ראיה דשם היתה הוראת חכם, היא אמת ונכון גם לפי הנתיבות, שאינו חולק כלל על הבנה זו בדברי הגמ'. ולעומת זאת הרשב"א הנ"ל סובר שאף בספק איסור דרבנן יש להקל ללא הוראת רב, וכמו שהבאנו ראיה לדבריו ממעשה דר"ל. אמנם ראיית הנתיבות אינה תלויה במחלוקתם כלל.

דהרי בעובדא זאת היה פרט נוסף, שממנה מוכיח הנתיבות ראייתו, שהיה השואל הולך לעשות ההוראה ע"פ רבה, שלדעת אביו הוא איסור דרבנן, ואביו לא מחה בו בשואל, כפי שהיה צריך לעשות אילו היה זה איסור תורה, ומכך מוכיח הנתיבות שאין כלל איסור בשוגג דרבנן, ולכך לא מחה בו אביו, וכמו שדייק הנתיבות בלשונו בראייתו "ואילו היה נענש על השוגג היאך היה מניח לו לעבור ולקבל עונש", והיינו כיון דבדרבנן לא הוי עון כשעשה בשוגג, לכך לא היה צריך למחות בו.

י. וראיה לזה יש להביא, דהנה **הרמב"ן** בספר הזכות (גיטין י"ח) רצה להוכיח ששביעית בזה"ז דאורייתא, וז"ל: ומקריביה דרב אסי שדן לו ר' יוחנן בה שמיטת כספים ולא עוד אלא שהחמיר בה, ואמר, **וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה אלמא נוהג הוא מן הדין, ולא עוד אלא שהדברים מראין שהוא דבר תורה דאילו בשל דבריהם מדמין ועושין מעשה, עכ"ל. והגר"י ענגיל** (שביעית בזה"ז סי' י"א) **והגרש"ק** (דרך אמונה, הלכ' שמיטה ויובל פ"ט ד"ה ומד"ס שמיטת כספים) למדו בפשיטות בדברי רמב"ן, שמדוע בדרבנן מדמין מילתא ועושין מעשה, כההוא דעירובין בדברבנן עבדינו מעשה והדר מותבינו תיובתא, [ואמנם **בשבט הלוי** (ח"ט סי' רפ"ט) דחה את הגר"י ענגיל מסברא דנפשיה, אך אכתי יש דיוק רב כדבריהם בלשון הרמב"ן וזו"ק שם], ולכך מכריח הרמב"ן ששמיטה אינה מדרבנן.

ועכ"פ חזינו מהא, דבהוראה זו בדברבנן עבדינו עובדא, אין זה רק במקום שיש הוראה ע"י רב, אלא בכל מקום שיש ספק דרבנן, עד היה יכול לדמות בעצמו מילתא למילתא ולהקל, ואין זה סותר לדברי הרדב"ז הנ"ל, כמו שכתבנו ששם מיירי שיכול היה לברר הספק, אך היכא שלא יכול לברר הספק, וכמעשה הנ"ל דריש לקיש, שפיר יש להקל בספק דרבנן, ובמילא ראיית הנתיבות מוכחת, דבשוגג דרבנן לא הוי איסור כלל וכאילו לא עביד מעשה, וכבר הארכתי בזה במקום אחר, ודברי הטעם המלך תמוהים, דמצוה דרבנן לא הוי טעה בדבר מצוה, כשבכל איסור דרבנן בשוגג לא הוי כלל איסור.

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומי

בגמ', היה עומד ומקריב ונודע שהוא וכו' ר"י מכשיר וכו' דכתיב ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה.

יא. והתוס' (קידושין י"ב: ד"ה אם הקלנו, וכתובות כ"ג. ד"ה בעדי טומאה) כתבו, דכהן חלל שעבד עבודה בשבת חייב מיתה. והק' הרש"ש שם בקידושין מסוגיין דעבודתו כשרה, ופסק הרמב"ם (פ"ו מהל' ביאת ביהמ"ק ה"י) דאף אם כבר נודע שהוא חלל קודם לעבודתו, וא"כ מדוע יתחייב מיתה, והרש"ש נדחק שמירי בשחיטה עיי"ש. ובאמת דבלאו הכי קצת פלא להקשות על התוס' מפסק הרמב"ם, ואולי ס"ל להתוס' שחלל שעבד אחר שנודע עבודתו פסולה, ובפרט שכן כתב להדיא הרמב"ן (קידושין ס"ו.) עיי"ש, וצ"ע.

וכן הקשה ההפלאה (כתובות שם), אמנם לא בדרך קושיא אלא בדרך ביאור בדברי התוס', וכתב לבאר כוונת התוס' שלא יחלוק עם הרמב"ם הנ"ל, דמשכחת לה חיוב מיתה בשחיטת פרו של כ"ג ביה"כ שחל בשבת, [ולכאורה הוא כמו דמשני ביבמות (ל"ג:) עיי"ש], אם היה כהן גדול ונודע שהוא חלל, דבזה ודאי נתברר שלא היה כהן גדול כלל, דדוקא לגבי כהן הדיוט אמרה תורה דאינו מחלל עבודה, אבל לגבי שאר מילי אין לו דין כהן, וכ"ש שאינו כהן גדול כלל, וא"כ הרי נתברר שלא היה זה שחיטת פרו של כהן גדול, ומשו"ה חייב סקילה ביה"כ שחל בשבת, והיינו דהלימוד של ברך ה' חילו, שייך שפיר רק בכהן שעשה עבודה, ונודע שאינו כהן, אך בעבודת כהן גדול שנעשית על ידי כהן הדיוט, בזה לא אמרינן ברך ה' חילו.

יב. והג"ר יצחק אלהנן מקובנא זצ"ל (שו"ת באר יצחק או"ח ס' כ"ה, ויו"ד ס' כ"ה) בתוך תשובה ארוכה גבי כהן שנמצא חלל, אם מי שפדה אצלו צריך לחזור ולפדות ואם הוא חייב להחזיר דמי פדיונותיו, הביאו, והקשה עליו, מגמ' במכות (י"א:) דמפורש דאף בכהן גדול הדין כן, דהיה לו דין כה"ג כל זמן שלא נודע שהוא חלל, דפליגי שם בגמ' ברוצח שנגמר דינו לגלות, ואח"כ נתברר שהכ"ג הוא חלל, דאיכא מ"ד מתה כהונה, דהיינו דנחשב כאילו מת עכשיו הכ"ג, ויוצא הרוצח עכשיו מהעיר מקלט, ואיכא מ"ד דבטלה כהונה, דהיינו דנתברר למפרע שהיה גמר דין כשאינן כ"ג, דאז הדין שאין יוצא משם לעולם, ובעי שם בגמ' למימר דפליגי אי חלל שעבד עבודתו כשרה או לא, ומסיק דלכו"ע עבודתו כשרה, ורק דפליגי לענין גלות ע"ש בסוגיא. והרי מבואר דהך דינא דבדיעבד יש לו דין כהן, אינו רק לגבי כהן הדיוט, אלא גם לגבי כהן גדול, דשפיר היה לו דין כהן גדול ממש כל זמן שלא נודע שהוא חלל, ואיך כתב ההפלאה, דכהן גדול, ודאי דלא הוי, ורק לענין עבודה, עבודתו כשרה, עיי"ש.

יג. ואולי יש לבאר בדרך זו, דהנה בירושלמי (פ"ח מתרומות ה"א) נחלקו מנלן דחלל שעבד עבודתו כשרה, ר' יוחנן בשם ר' ינאי אמר דילפינן מדכתיב ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, וכי יש כהן עכשיו ואין כהן לאחר זמן, ואיזה זה שהיה עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא ב"ג או ב"ה, שעבודתו כשרה. ורב אמר דילפינן מקרא דברך השם חילו ופועל ידיו תרצה, אפי' חללין שבו תרצה, וכן פליגי אמוראים בבבלי (קידושין ס"ו:) ע"ש. אמנם בירושלמי שם ממשיך ומבאר, דמהחלוקת הוא אם יש לו דין כהן ממש כ"ז שלא נודע שהוא חלל, או דהוי רק דין לגבי עבודה, דעבודתו כשרה, דאי ילפינן מובאת אל הכהן וכו' א"כ הרי הלימוד הוא דעד עכשיו היה כהן ממש, אבל אי ילפינן מופועל ידיו תרצה, א"כ הלימוד הוא רק שאינו מחלל עבודה, ולא דהוי כהן ממש לכל מילי. וכן איכא נפ"מ בין הלימודים, אם לאחר שנודע שהוא חלל, גם תהא עבודתו כשרה, דאי ילפינן מובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, הרי הלימוד הוא דרק בימים ההם היה כהן ועבודתו כשרה, אבל מכאן ולהבא אינו כהן, עבודתו פסולה. אבל אי ילפינן מופועל ידיו תרצה, י"ל דהוי סתם גזה"כ דחלל אינו מחלל עבודה, וא"כ ה"ה אף לאחר שנודע שהוא חלל, נמי עבודתו כשרה, וכן באמת פסק הרמב"ם הנ"ל שהביא הרש"ש.

ואולי י"ל דזהו אף המחלוקת בבבלי, וזה היה האיסתפקתא בגמ' מכות שם, אי מתה כהונה או בטלה כהונה, דהמ"ד מתה כהונה סבר דילפינן מקרא דובאת אל הכהן, דעד עתה היה לו דין כהן ממש, וממילא ה"ה לענין כהן גדול נמי היה כהן גדול, דבהכי מיירי קרא שם, ורק מכאן ולהבא אינו כהן, וממילא דינו ככל כה"ג שמת שפקע כהונתו מכאן ולהבא, ולכן יוצא הרוצח מעיר מקלטו. אבל המ"ד בטלה כהונה סבר דילפינן מקרא דופועל ידיו תרצה, דהוי רק לימוד דעבודתו כשרה ולא דהיה כהן, ולכן סובר דבטלה כהונתו למפרע, שהרי נתברר שנגמר דינו כשאינן כה"ג.

יד. ויש בס"ד להביא ראיה למהלך זה מהכסף משנה (פ"ח מחצות ה"ב) דכתב דהא דפסק שם הרמב"ם כמ"ד בטלה כהונה, היינו משום דבפ"ג דקידושין אמרינן דטעמא דר' יהושע משום דכתיב ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, ואתי כמ"ד בטלה כהונה וכו' ע"ש. הרי מבואר כמו שכתבנו, דהא בהא תליא, דדוקא אי ילפינן מובאת אל הכהן דהיה לו דין כהן, אז שייך לומר דמתה כהונה, אבל אי ילפינן מברך השם חילו, דהוי רק לימוד דעבודתו כשרה ולא שהוא כהן, ממילא הוי בטלה כהונה.

וכיון דבסוגיין בפסחים איכא סתמא דגמ' דמייתי רק הטעם דברך השם חילו, משו"ה פסק הרמב"ם כטעם זה, וממילא כתב דבטלה כהונה וכו"ל. ומה"ט נמי פסק הרמב"ם דאף עבודתו שעבד לאחר שנודע שהוא חלל, נמי כשרה, וכמו שכתב שם להדיא דילפינן מברך השם חילו דחלל אינו מחלל עבודה, ולכן אין נפ"מ בין קודם שנודע, לאח"כ, וכמ"ש לעיל.

ומיושב שפיר דברי ההפלאה, שכתב דלגבי כה"ג לא אמרינן שהיה לו דין כה"ג כל זמן שלא נודע שהוא חלל, והיינו משום דלהלכה קיי"ל כהטעם דברך השם חילו, דהוי רק דין דעבודתו כשרה, ולא דהוי כהן ממש, דמה"ט פסקינן דבטלה כהונה וכו"ל, וכיון דלא הוי כה"ג ממילא אם שחט פרו ביה"כ שחל בשבת חייב סקילה.

שו"ר עתה [כשחזרתי משמחת הברית מילה ליניק מרדכי יונתן הלוי ליזר נ"י] שבשו"ת דובב מישורים (ה"א ס' מ"ז) דן באותה שאלה כמו הבאר יצחק הנ"ל, והפלא ופלא ששני נביאים נתנבאו בסגנון אחד בכל ראיותיהם ודבריהם ומסקנת הדברים, ובתוך דבריו כתב את החילוק הנ"ל שכתבנו בין הבבלי לירושלמי בטעמא דקרא, וברוך שכיוונתי. אמנם הניח לי בס"ד בקעה להתגדר בביאור הסוגיא דמכות עפ"ז ות"י דברי ההפלאה מקו' הבאר יצחק, וה' יזכנו להאיר בתורת אמת.